Otto Bauer: Povaha racionalizace (1931)

Nyní, když jsme získali přehled o skutečnostech, které se k racionalizaci vztahují, můžeme pochopit její povahu a směrování.

Pojmu „racionalizace“ se užívá v různých významech. Nejprve se vztahoval k jedinečnému dějinnému procesu. Když se po zničující inflační vlně roku 1923 v Německu konečně ustálila hodnota měny, vedlo to v německém průmyslu ke krizi odbytu a jeho management hořekoval: „Naše továrny jsou zastaralé! Již nejsme konkurenceschopní! Musíme je racionalizovat.“ Německý průmysl musel dohnat technologický rozvoj, který ve Spojených státech započal roku 1914. Technologickou obnovu německých produkčních kapacit doprovázel rozvoj průmyslového modelu, založeného na dělbě práce, zavádění nových procesů racionalizace a zintenzivnění práce, standardizace a zavádění vědeckých principů řízení. O procesu rychlého přizpůsobování německého průmyslu novým podmínkám – probíhal mezi lety 1924 až 1929 – se hovořilo jako o „racionalizaci“. Tento pojem přijaly i jiné země, jejichž národní hospodářství podobný transformační proces také vyžadovalo.

Racionalizace vytvořila svůj vlastní trh. Technologická obnova všech sektorů německého průmyslu, výstavba nových továren, modernizace těch stávajících a zavádění nových strojů, vytvořily obrovtkou poptávku po stavebních materiálech, vybavení, nástrojích a železe. V průmyslových odvětvích, produkujících kapitálové statky, se čile obchodovalo. Jelikož tyto podniky zaměstnávaly stále větší počty dělníků a platili stále vyšší mzdy, rostl i trh se spotřebním zbožím. Tento vývoj umožnil do roku 1926 překonat ekonomickou krizi a ustálit hodnotu německé marky. Roky 1926 až 1928 byly léty rozmachu racionalizace; časem, kdy němečtí kapitalisté věřili, že jim racionalizace pomůže rychle překonat důsledky, které měla na národní hospodářství válka a porážka Německa v ní; časem, kdy všeobecný optimismus v hospodářské sféře značně ulehčoval dělníkům a námezdně pracujícím zajištění podstatného nárůstu mezd a platů; časem, kdy Němcům rychle rostla životní úroveň. Tento vývoj posiloval demokracii a německý lid poskytoval Stressmannově mírové zahraniční politice plnou podporu.

Rozmach racionalizace ale brzy skončil. Jakmile větší část německých podniků dokončila technologickou obnovu svých továren, postupoval již nadále proces technologické transformace mnohem pomaleji. Poptávka po kapitálových statcích klesala a spolu s ní i realizované výnosy v tomto sektoru. Jak byly v tomto ekonomickém odvětví propouštěny z práce velké počty pracujících, nastal ekonomický propad i v sektorech výroby a prodeje spotřebního zboží. Následkem toho propukla krutá ekonomická krize roku 1929. Po rozmachu racionalizace nastala racionalizační krize. Podniky, které mezi lety 1924 až 1928 značně rozšířily své továrny a produkční kapacity, nyní viděly, že nejsou schopny své stroje a továrny naplno využít. Optimismus, který racionalizace zažehla, vyhasl. Zaznívaly stížnosti, že byla racionalizace uspěchaná, překotná a často i „i-racionální“. Lid již nevěřil, že by se daly následky války racionalizací překonat. A toto zklamání je obrátilo proti

demokracii, která nebyla schopna národní hospodářství oživit; proti dělnické třídě, jíž až příliš rostly mzdy; proti politice smíření, která z práce Němců zbaběle vyplácela vysoké reparace vítězným mocnostem. V roce 1930 v národě začala stoupat stále výše vlna nacionální antidemokratické reakce. Podobně racionalizační nadšení vymizelo i v jiných zemích. Mezi tím ve Spojených státech, které svou víru ve vítězství racionalizace projevily zvolením Herberta Hoovera – tvůrce organizované racionalizace – prezidentem, vzala na podzim 1929 za své a rozmach racionalizace se tak i v Americe zvrhl v racionalizační krizi.

Dějinným účelem racionalizace bylo, adaptovat národní hospodářství, které prošlo válkou a obdobím vysoké inflace, na novou situaci, jíž přinesla stabilizace měny. Racionalizace, v tomto původním smyslu slova, skončila v roce 1929. Ideologické fenomény, které ji doprovázely – přehnaný obdiv k „americkému ekonomickému zázraku“, přehnané iluze, že „nová průmyslová revoluce“ zajistí stálý blahobyt, bude neustále zvyšovat životní úroveň dělnické třídy a překoná všechny zlořády kapitalistické produkce – byly ty tam.

Zdroj: *Otto Bauer, Kapitalismus und Sozialismus nach dem Weltkrieg, Erster Band, Rationalisierung Frehlrationalisierung (Berlin: Buchergilde Gutenberg, 1931), s. 161-163.*